

Галерија слика
„Сава Шумановић“ Шид

ПОСЛЕДЊА ДЕЦЕНИЈА

ШИД 2011.

**Каталог *Последња деценија* штампан је поводом изложбе
Последња деценија која је организована у оквиру
15 Меморијала Саве Шумановића, октобра 2011. године.**

Издавач

Галерија слика „Сава Шумановић“ Шид
Светог Саве 7

За издавача

Радован Сремац в д директора

Аутор текста

Весна Буројевић

Аутори изложбе

Љубица Јукић
Весна Буројевић

Рецензија

Др Јасна Јованов

**Захваљујемо се Министарству културе, информисања и информационог друштва
Републике Србије које је обезбедило средства за реализацију ове изложбе.**

Представљање сопственог, богатог уметничког фонда интересантним тематским изложбама препознаје се као програмско опредељење Галерије слика „Сава Шумановић“ током последњих неколико година. Реализоване изложбе, *Дечији ликови*, *После 70 година*, *Сава Шумановић и краљица Монпарнаса*, *Пут до слике* публика и стручна јавност прихватили су с одобравањем, што се показало кроз значајан одјек у медијима и одличну посећеност ових поставки. Показало се да је то одличан модел приближавања нашег великог уметника свим сегментима друштва, а уједно веома доприноси угледу и афирмацији галерије.

Изложба *Последња деценија* као идеја постоји дуги низ година. Стваралаштво Саве Шумановића предмет је интересовања великог броја стручњака из области ликовних уметности. Проучавали су га и коментарисали још за живота, а нарочито после. Посвећена су му три монографска издања, бројне студије, организован је велики број изложби.

Реализацији ове изложбе приступили смо са одговорним ставом према уметнику и најзначајнијем периоду његовог стваралаштва. Најближи смо изворним информацијама, најбогатији документима и литературом, располажемо ризницом усмених предања и сећања, а пре свега поверено нам је 417 уметничких дела, са којима комуницирамо на најнепосреднији начи. Привилегија, да дуги низ година будемо сведоци дијалога који врхунска уметничка дела воде са посетиоцима галерије и ослушкујемо и уважајемо и њихове наклоности, била је од великог значаја приликом одабира слика за ову изложбу. Та присност са материјом даје посебну вредност нашем избору.

Текст каталога који је Сава Шумановић написао пре 90 година за самосталну изложбу у Умјетничком павиљону у Загребу (новембар 1921.) завршио је речима које су прикладне и за ову прилику: „Данас желимо полазити од доживљаја који је интуитиван, церебралистички, да га организујемо, да му дамо животну способност на платну, да га материјализујемо и да Вам створимо једно вечно весеље за очи, ако нам то буде могуће, а то је уверавам Вас, све.“

ПОСЛЕДЊА ДЕЦЕНИЈА

„Последњи десетогодишњи период Шумановићевог сликарства везан за Шиду, није без основе оцењен као најзначајнији део његовог стварања,¹ као суштина његове личности и његове уметничке вере. Он је то заиста и био јер је тада дошло до потпуног ослобођења од свих утицаја и веза са туђим идејама.“²

Последњих дванаест година живота Сава Шумановић је провео у Шиду. Родитељски дом напустио је као десетогодишњи дечак, уписавши гимназију у Земуну. У потрази за знањем школовао се и живео након Земуна, у Загребу и Паризу. Код куће у Шиду боравио је ретко и кратко. Вратио се, као формирана личност, афирмисан уметник, нарушеног здравља. Повратак кући није био ни жељен ни планиран. О разлозима напуштања Париза уметник је отворено писао у аутобиографском тексту предговора за каталог шесте самосталне изложбе, коју је организовао на Новом универзитету у Београду, 1939. године.³

У свом кратком животном и уметничком путу, Сава Шумановић је успео да постане један од наших најзначајнијих уметника. Припадао је сликарској генерацији која је после првог светског рата увела нашу уметност у савремене европске токове. Шумановић је успео да се истакне и разликује међу уметницима као што су Бијелић, Добровић, Радовић, Милуновић, Коњовић, Табаковић, Челебоновић ... Париз је био место где су се сусрели уметници из целог света жељни знања и напретка. Успео је да се истакне у том интернационалном окружењу, што није било ни мало једноставно, јер су ту већ били Де Кирико, Шагал и Сутин, незаобилазни Пикасо, Миро и многи други. Као млад уметник, током првог боравка у Паризу, 1920. године, прихватио је савремене тенденције у сликарству и постао најзначајнији представник конструктивизма у српском сликарству. За време другог боравка у Паризу, од 1925. до 1928. године, у време када су се многи значајни странци борили за део париског простора, Шумановић је од најугледнијих француских критичара добијао признања⁴. На насловној страни уметничког часописа *Le Crapeauillot* у фебруару 1928. репродукована је Шумановићева слика *Пијани брод*. „Бити у париским утицајним круговима хваљен у то време – у трећој деценији нашег века – није био мали сигнал да се ради о изузетном таленту.“⁵ У јесен 1928. године приредио је самосталну изложбу у Београду, веома успешну јер је продао све слике. Вратио се у Париз и по сопственом казивању то му је био најлепши боравак у граду светлости.⁶

Издвајао се, по казивању Милана Кашанина од својих сликарских другова и „по одевању, и држању, и говору, видело се да је грађанин и интелектуалац. Био је то и пореклом. Што је реткост код уметника, - не само код нас, Шумановић је потицао из имућне чиновничке породице чији су чланови знали заузимају високе положаје у државној хијерархији. То није остало без утицаја на његово понашање у животу, па и на његово схватање уметности и начин сликања.... Великих амбиција и радозналости, много је читао, и још више дискутовао са уметницима и теоретичарима, и сам писао. У његовој генерацији, мало који наш уметник је показивао толико чврстине у расуђивањима и речитости у монолозима, тако интелигентно излагао своје мисли и бранио своја уверања као он. Слушајући га, чинило ми се да не водим разговор са сликаром, него са естетичаром или историчаром уметности и уметничким критичарем, - само оштрина језика и саркастичан тон Шумановићев одавали су у њему заинтересованог сликара.“⁷

¹ Момчило Стевановић, *Сликар Сава Шумановић*, Сведочанства 17, Београд, 1952.

² Лазар Трифуновић, *Сава Шумановић*, Мала галерија Спомен музеја 2. заседања АВНОЈ -а, Јајце, 1965. стр. 21.

³ Сава Шумановић, *Место предговора*, Каталог изложбе на Новом универзитету септембар 1939. Београд, 1939. стр.15.

⁴ L. Benoist, *Le Salon d'Automne "Le Crapeauillot"* Paris, 1927.

F. Felz, *Salon des independants, L'Art vivant*, Paris, 1927.

J. Guenne, *Salon des independants, L'Art vivant*, Paris, 1927.

⁵ Милан Кашанин, *Сусрети и писма*, Летопис Матице српске, год. 150, књига 413, св. 2, Нови Сад, 1974. стр. 123.

⁶ Сава Шумановић, н. д. стр. 14.

⁷ Милан Кашанин, н. д. стр. 121.

Повратак у Шид, марта 1930. означао је почетак новог поглавља у Шумановићевом животу. У сигурности родитељског дома, у миру провинцијског места, дистанциран од свих утицаја, могао је у потпуности да се посвети сликарству. Породица се побринула да уметнику омогући најбоље услове за рад. Највећа просторија у кући претворена је у атеље. Имао је личног кочијаша са којим је свакодневно обилазио околину и скицирао. Након извесног времена у потпуности је овладао технологијом прављења боја, што је сматрао веома важним. Од 1932. године ствара са несмањеном концентрацијом, до краја живота. Попис уметничких дела који је саставио Димитрије Башичевић, говори у прилог изузетне стваралачке енергије уметника током последње деценије. Од пописане 793 слике, уља на платну, 576 слика припада Шидском периоду. Од тог броја, 325 се чува у Галерији слика „Сава Шумановић“ у Шиду.⁸

Поред изузетног стваралачког заноса, једне праве еуфорије рада,⁹ последње године живота обележили су неки од најзначајнијих догађаја у животу уметника. Године 1937, умире му отац, те је морао да преузме део обавеза око вођења великог домаћинства. Најзначајнији догађај у каријери уметника била је 6. самостална изложба коју је организовао 1939. године у Београду. Изложба је остала запамћена по броју изложених дела, 410, и успеху. Нажалост, на дан отварања изложбе, почео је Други светски рат.¹⁰ Наставио је да слика до последњег дана.

Делом и животом Саве Шумановића бавили су се многи наши еминентни стручњаци из области ликовних уметности. Прве анализе и коментари који су се односили на стваралаштво последње деценије везани су за поменућу велику изложбу. С обзиром да се стваралаштво последње деценије односи на период од 1932. до 1942. године, уметник је доживео да сазна ставове еминентних ликовних критичара (Тодора Манојловића, Павла Васића ...) о свом раду. Критика се односила на једну изложбу, ма колика она по обиму била. Следећи коментари о истим делима, уследили су после Другог светског рата, када је Шидски период постао последња деценија стваралаштва, јер Шумановића више није било.

Павле Васић је завршио приказ изложбе управо са наговештајем будућих ставова: „Шумановић је сликар великог талента и сигурног заната. Али противуречности у његовом делу остављају утисак неке трагичне дезоријентације. Та неједнакост, међутим објашњава се тиме што је он један од оних који увек траже нове путеве. Ту авантуру, свакако, не саветује плашљива опрезност људи који спокојно уживају у просечним резултатима. Јер многи умиру идући за открићима – као Икар у сонету Депортовом-, али други, као Шумановић, продужују свој пут који ће једног дана, можда, бити једногласно признат као откривење једне нове стварности.“¹¹

Прилагођавање новом окружењу и начину живота сигурно није било једноставно. Од самог почетка, уметник је пред собом имао јасан циљ. Неколико година касније објаснио је своје намере, као и проблеме са којима се суочавао. Аутобиографски текст предговора каталога изложбе, *Место предговора*, 1939. године, највреднији је извор информација о животу и ставовима уметника. Тиме је помогао свим будућим аналитичарима његовог дела. **„Тај стил сам у муци освојио па је он мој, као и сви следећи, које сам радио у своме селу. Био сам намеран да издржим до краја ту борбу и да сав свој материјал, као и своје гледиште на сликање изградим сам, на много другачије од општег и оног што се ради у савременом сликарству, али да буде освојено кроз мој труд и да постане тако моје. Оригиналност под сваку цену нисам хтео имати, јер та ми је се гадиле, као сувише јефтина и проста и добра за „Париз“, нег сам хтео оригиналност истинску и озбиљну.... Данас радим стил који зовем сам пред собом „како знам и умем“ - стил, који није ни академичан а ни левичарски нег онакав, како ми га мотив, моје знање и моје расположење диктира.“**¹²

⁸ Димитрије Башичевић, *Сава Шумановић Живот и уметност*, Друго допуњено и проширено издање, Војин Башичевић и Прометеј, Нови Сад 1997. стр.169-180.

⁹ Димитрије Башичевић, н. д. стр. 27.

¹⁰ Трећег септембра 1939. године, Велика Британија и Француска објавиле су рат Немачкој.

¹¹ Павле Васић, *Уметнички преглед*, год.2. бр.8, октобар Београд, 1939. стр. 253.

¹² Сава Шумановић, н. д. стр. 17-19.

Аутор прве монографије о Сави Шумановићу, Димитрије Башичевић је као главну тенденцију стваралаштва током последње деценије издвојио метод, стварање у циклусима, независно од теме.¹³ О разлозима стварања у циклусима изјаснио се пре свих уметник, објашњавајући разлоге за настанак циклуса *Шидијанки (Купачица)* „Мучила ме је одавно жеља да начиним за себе самога такав циклус где се исте **фигуре понављају**, јер сам видео, да су сликари често баш тиме добијали јединство стила (Реноар, Марес).“¹⁴

Миодаг Б. Протић, један од најбољих познавалаца дела Саве Шумановића, сагледао је уметничко стваралаштво у контексту „напретка“ и „повратка“, динамичног смењивања интереса ка „новом“ и „старом“, са назнаком да је код Шумановића дошло до извесне синтезе ове две тенденције.¹⁵ Такође је дефинисао периодизацију стваралаштва Саве Шумановића, уочивши при том више поетика, као и подударност стилских промена са променама места боравка. Смењују се Загребачки и Париски периоди. Последњи је Шидски период који траје од 1931. до 1942. године. Одређује га као „повратак природи и стварима самим- еволуција поетског реализма у оквиру ког разликује

а) циклус повећане рељефности и тактивности, „како знам и умем“ стил (1932. до 1935. године);

б) линеарни циклус (1938. до 1942. године);“¹⁶

Последња деценија у стваралаштву Саве Шумановића представља једну заокружену целину која је почивала на веома чврстим основама. То су пре свега таленат и образовање уметника, затим искуство Париза које се истовремено односи на богатство традиције, која се чува у музејима и снагу интернационалне атмосфере која је владала у уметничким круговима.¹⁷ Такође је немерљив утицај на уметников рад имало непосредно окружење. Изванредни услови за рад које је обезбедила породица, подразумевали су простор, финансијску подршку, ослобађање од других обавеза... Пресудан утицај на расположење за рад, на непресушну инспирацију имала је лепота обронака Фрушке горе, у синтези са несумњиво смелим карактером уметника који се храбро упустио у савладавање нових мотива, новог колорита и непознатог светла. Та смелост да непрекидно истражује, гради стилске комбинације са раније усвојеним искуствима била је његова аутентична потреба на путу до великог циља, стварања јединства стила, оног по коме ће бити препознатљив.

Насупрот сталном истраживању складних односа међу ликовним елементима, метод рада није био подложен променама. У природи је правио скице, често у неколико различитих техника. Сlike је радио у атељеу, по неколико истовремено. Користио је углавном сликарски нож, четкицу тек понекад, и за контуру. Боје је правио по сопственој технологији, до које је дошао експериментишући по приручнику професора Дернера. Захваљујући томе, боје на сликама нису потамниле нити изгубиле ништа од свежине упркос годинама које су протекле. Боја је доминантни чинилац слике током целе деценије. Однос боје и светла, предмет је свих његових истраживања. Изузетно рељефна фактура карактеристична за прве радове у Шиду, постепено се губи да би постала потпуно глатка и сјајна.

Као тема у Последњој деценији убедљиво доминира пејзаж. Друга омиљена тема је акт. Највише дела насликао је током 1939. године, припремајући се за велику изложбу, и следеће 1940. године, понесен успехом изложбе. Није било време да ужива у успеху, рат је дошао и у Шид. Од када је Шид потпао под власт НДХ, од априла 1941. године, уметник не потписује слике. Веома једноставном симболиком, укинуо је себе са света који ствара и тиме као да је наговестио свој одлазак са овог света. Престао је да се потписује, али није престао да ствара. Нека од најбољих дела настала су баш тих ратних година. Код Шумановића су живот, рад, уметност, сликарство, нераскидиво повезани. Сликао је до самог краја. Када су дошли по њега, рано ујутро 28. августа 1942. године, на штафелају је остала управо довршена слика *Берачице*. Уметник је закорачио у један други живот, вечни.

¹³ Димитрије Башичевић, н. д. стр. 54.

¹⁴ Сава Шумановић, н. д. стр. 19.

¹⁵ Миодраг Б. Протић, *Сава Шумановић*, Галерија слика „Сава Шумановић“ 1985. Шид, стр. 9.

¹⁶ Миодраг Б. Протић, н. д. стр. 16.

¹⁷ Јасна Јованов, *Артисти и модели Сава Шумановић и краљица Монпарнаса*, [каталог] Галерија слика „Сава Шумановић“, Шид, 2010. стр. 5-9.

АКТОВИ „ЦРНКЕ ИЗ ПАРИЗА“

„У српском сликарству Шумановић је дао најимпозантнију скупину фигура нагих жена.“¹⁸ Акт је одувек био велика инспирација уметника, која се наставља и у Шиду, где су слике на тему акта, по бројности одмах након пејзажа. У својој докторској дисертацији Димитрије Башичевић је закључио на основу техничког третмана, нагомиланих слојева боје и тоналитета да су први радови којима започиње Шидски период, управо актови.¹⁹

При том мисли на актове настале у периоду 1932. - 1934. година. Циклус броји више од тридесет радова. Како није имао модел за акт, уметник је искористио оно што је имао на располагању. „црнке су по цртежима донетим из Париза“²⁰, који нажалост нису сачувани. Двадесетак актова је радио две године, пресликавајући и надсликавајући их. Тако су „настале те слике које ја називам зверским.“²¹ Боја је преузела главну улогу на слици. Толико је слојева наноса боје, да слика делује попут рељефа. Тела девојака начешће постављених у фотеље, скулпторски су моделована. Бели комад платна, дискретан детаљ присутан код свих актова. Све наведено уметник је поновио двадестак пута, што указује на постојање концепције.

Након ових седећих актова, у истом периоду, урадио је још неколико, у потпуно другом маниру. Боју своди на основну улогу. Занима га амбијент, наговештава нешто друго. На већини слика препознаје се иста дугокоса црнка. Како је убрзо након ових актова уметник отпочео циклус *Купачице*, уочавју се елементни и атмосфера својствени том циклусу који следи. Док поставља модел, уметник режира сцену. На ових неколико актова, уочава се слична сценографија, за коју често користи крпаре, драперије и прекриваче. Шумановић је „у малом“ режирао сцену која ће касније у *Купачицама* прерасти у велику позорницу. Модели више нису опуштени у фотељама, већ у неком покрету, радњи, па намештају чарапе, читају. Контура поново обавија актове, као 1926. 1927. године у Паризу, и као што ће постати правило за *Купачице*.

Полулежећи женски акт на дивану, 1934. уље на платну, 100 x 81 cm ИСШ 191

¹⁸ Милан Кашанин, н. д. стр. 125.

¹⁹ Димитрије Башичевић, н. д. стр. 29.

²⁰ Сава Шумановић, н. д. 17.

²¹ Сава Шумановић, н. д. стр. 17.

ПЕЈЗАЖ

„Тај шидски крај је најсликовитији крај и мени најлепши“²²

Сава Шумановић је заиста тако мислио, јер је током последњих десет година наслико више од три стотине слика инспирисаних околином Шида. „Претворио се временом у портретисту сремских пејзажа.“²³

Лепоту сремских крајина открио је Шумановић током кратког боравка у родитељској кући 1928. године. Изненада се вратио теми коју претходних неколико година није радио. Пејзаже које је тада насликао изложио је и продао на изложби у Београду исте године. Могуће да је још тада наговестио своје намере у будућности. Ову претпоставку веома поткрепљује изјава коју је дао поводом изложбе у Београду и односи се на пејзаже. „Мириш чудне чистоте привукао ме је и ја сам почео да радим, да сликам осећајући огромно задовољство у себи што сам баш ја тај први сликар који је дошао да својим сликарским оком пређе преко невиних, нетакнутих, чистих и раскошних сремских њива, преко равних поља и кривудава путева.“²⁴ Био је то изазов коме није могао одлетети. Спознао је да су му одувек на дохват руке били најлепши мотиви, са којима је имао јединствену емотивну везу, неопходну за стварање. Кроз неколико година отпочело је остварење његовог великог сна, стварања сопственог стила. Откриће лепота сремских крајина догодило се истовремено када је у Паризу постала актуелна тенденција повратка природи, као реакција на претходне покрете попут кубизма, футуризма, пуризма и других који су имали истраживачки карактер и подразумевали одређене теорије и правила. За заговорнике неореализма природа постаје основна инспирација, а уметник настоји да оствари јединство са њом у дубоком личном контакту.

Док су други уметници у потрази за идиличним пределима и инспирацијом путовали у егзотичне крајеве, на обале мора, Сава Шумановић је оно што жели пронашао у Шиду. Његов дестогодишњи рад, својеврстан је летопис сремског пејзажа.

Почетак је био тежак. „Пред једним новим крајем – Шидом – он је морао да створи нов сликарски језик. Требало је наћи адекватан сликарски израз за поља, жито, пропланке, сеоске куће, прашњиве друмове обасјане сунцем у разна доба дана, златне кукурузе, амбаре, ливаде, винограде и облаке. Шумановић је постепено изградио сликарски речник за све те мотиве који су били нови и за њега, и за наше савремено сликарство.“²⁵ Сава Шумановић је био свестан какав је задатак себи поставио. О томе сведочи неколико година касније забележено сећање „... морао сам да пронађем начин који ће дати најбоље ту светлост и јасноћу сремске крајине. Она делује ведро, јасно, као ни један други крај, који сам до сада видео. Ту сам морао напустити „тоновање“ па се изразити бојом и светлом. То је крај који је диктовао мој начин сликања.“²⁶

За радове који припадају почецима у Шиду карактеристична је изразито рељефна фактура, „брегови и жите“²⁷, Боју је наносио у густим слојевима, сликарским ножићем. Први пејзажи које је радио по повратку у Шид, датирају из 1932 и 1933. године. Од тих првих радова, јасно се уочава колико је боја постала доминантна. Иако је то био тек почетак стварања једне поетике, неке од тада насталих слика, сврставају се међу његова најбоља остварења. Определио се да ствара у циклусима, тада су настали *Шидски сокаци*, *Пролеће у шидским баштама*, *Пролеће у долини Свете Петке*. Најчешће га инспиришу пролеће и јесен, вероватно због раскошног колорита. Временом, долази до промена. Расветљава палету. Рељефна фактура се потпуно губи, постаје танка, скоро прозирна, светлост више нема препрека.

²² Сава Шумановић, н. д. стр. 19.

Миодраг Коларић, *Сава Шумановић и српски пејзаж између два рата*, Меморијал Саве Шумановића 1962.

²³ Галерија Срема Сремска Митровица, 1962. стр. 9.

²⁴ Аноним, „Сава Шумановић проналазач сремског пејзажа“, Политика, Број 7307, Година 25, Београд, 3.9.1928.

²⁵ Павле Васић, н. д. срт. 251-252.

²⁶ Сава Шумановић, н. д. стр. 19.

²⁷ Сава Шумановић, н. д. стр. 17.

Светлост је садржај свих слика. Сава Шумановић „је наш највећи сликар светлости“²⁸ Мајсторски постиже жељене ефекте. Некада само сјајно, углачано небо великих површина обасјава одабрани пејзаж, а некада се „игра“ сенкама. Код Шумановића сенке као да паралелно живе свој живот. Смелим „одабиром“ боја, ипак у реалним оквирима, сенке често постају пренаглашене, али уместо да пригуше светлост, оне је напротив наглашавају. Најмоћнији је када се топлина сунчевих зрака пробија из сенке и рефлектује светлост у простор, уједно дајући слици посебну топлину. Често слика беле крошње расцветалих воћки, укомпоноване тако да попут облака плове небом, скривајући при том где почиње небо. Пролазећи кроз њихове крошње светлост се шири, постаје бела, Шумановићева.

Зимски пејзажи Саве Шумановића на најбољи начин сведоче о снази, знању и могућностима уметника. Делују сасвим сведено и једноставно, али само на први поглед. Снег је бео само у нашим мислима. На снегу се рефлектује све, небо и сунце, фасаде, гране... Уметник то зна и обогаћује белину нежним нијансама плаве, ружичасте, окер. Кристално чиста светлост шири се по пределу, све трепери од сунца. Шири се осећај топлине, не хладноће. Склад свих елемената. Хармонија.

Чест мотив на Шумановићевим сликама су путеви. Уметник је сликама „путева“ успео да посматрача уведе у слику и омогући му да постане део уметничког света.

„Главна и најприснија чар Шумановићевих пејзажа је, у њиховој дубокој личној инспирацији, у оном ганутом, устрепталом лиризму, са којим уметник посматра и проживљује природу, пределе и хоризонте – да би нам их, после, на својим платнима приказао озарене и преображене неким неодољивим носталгичним сјајем.“²⁹ Уметник је све заслуге приписао природи. „Тај крај, његово сунце и светло учинили су, да ћете моје слике наћи опет ведрим и јасним тоновима сликане, као оне што су биле на изложби 1928. у Београду, а које су све то само примењено на овај крај који је у истину такав.“³⁰

Стара циглана, 1932. уље на платну, 81 x 60 cm ИСШ 93

²⁸ Милан Кашанин, н. д. стр. 127.

Тодор Манојловић, *Слике Саве Шумановића. Трајне визије*. У: Тодор Манојловић, *Ликовне критике*, уредила Јасна Јованов, Градска народна библиотека „Жарко Зрењанин“, Зрењанин, 2008. стр. 485.

³⁰ Сава Шумановић, н. д. стр. 19-20.

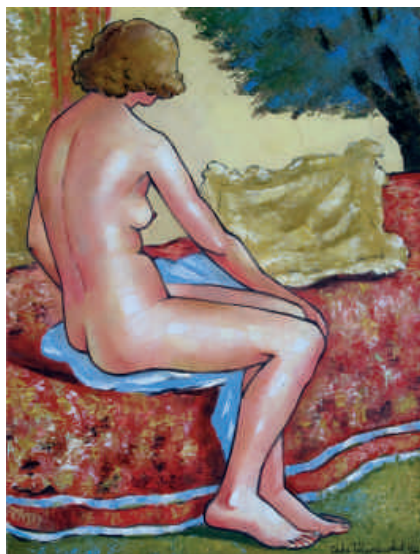
ШИДИЈАНКЕ (КУПАЧИЦЕ)

„Мислим да Вам неће дојадити тај циклус „Шидијанки“ купачица, које стварно и не постоје у Шиду, (јер у потоку се купају само деца и кадгод која девојка сакривена џбуњем). Мучила ме је одавно жеља да начиним за себе самога такав циклус где се исте фигуре понављају, јер сам видео, да су сликари често баш тиме добијали јединство стила (Реноар, Марес), а крај тога тај плави модел, који ми је у Шиду позирао (боље него модели које сам имао у Паризу), био је једини, који сам имао за тих 10 год.“³¹

Шидијанке представљају посебан и веома интригантан циклус у опусу Саве Шумановића. Тачан број композиција које су чиниле овај циклус није утврђен. У галерији у Шиду чува се 37 композиција. Циклус је у потпуности представљен на изложби у Београду 1939. године, следећи пут било је то 1997. године у галерији Шиду.

Шидијанке су део сталне поставке галерије. Густо, без размака, постављене једна уз другу, на најдужем зиду изложбеног простора, смењују се у правилном ритму, композиције са три и пет фигура. Утисак монументалног античког фриза никог не оставља равнодушним. „Генерални утисак ових слика заиста је фасцинантан, неупоредив ни са чиме у домаћем, а можда није претерано рећи ни са чиме у тадашњем европском сликарству“³²

Да би се комплексније сагледао овај циклус потребно је указати на неке чињенице. Првих пет година у Шиду Шумановић није имао модел за акт. Стиче се утисак да је од момента када се договорио са Бебом, девојком која је певала у једној кафани у Шиду, све било решено. На основу уметникових записа на блинд рамовима појединих слика, где наводи датуме почетка и завршетка рада на композицијама, уочава се брзина којом је стварао слике.³³ Очигледно је уметник имао потпуно дефинисану визију циклуса, коју је преостало још једино реализовати. Није остало забележено да је Шумановић тражио још неки модел. Била му је довољна једна фигура жене да оствари оно што је желео. Циклус је започео сликама са једним актом, постепено је повећавао димензије слика и истовремено увећавао број актова. Највећи формати су димензија 250 x 190 cm, на којима је распоредио пет или седам актова.

Женски акт на жутом јастуку,

1933. уље на платну,

89 x 116 cm ИСШ 204

Два женска акта,

1936. уље на платну,

114 x 161 cm ИСШ 208

Сунчано поподне,

1936. уље на платну,

150 x 189,5 cm ИСШ 343

³¹ Сава Шумановић, н. д. стр. 17.

³² Јеша Денегри, *Позни Шумановић „Шидијанке“* Шид, 1997.

³³ *Пред подне*, 1936/1937–1942, уље на платну, 249 x 198,9 cm-запис на блинд раму: почео цртати 14 јуни 1936; почео сликати 16–II-1936 по подне; оставио да осуши 25-II-1936 по подне; почео довршавати 2 завршио 4 јула

У првом плану на композицијама постављене су наге фигуре, како седе, леже а најчешће стоје. По правилу су обавијене или седе на белом платну које скрива њихову интиму. Ухваћене у покрету који више подсећа на позу него на покрет, стварају тако неки замишљени ритам. Пејзаж у ком су распоређене фигуре није стваран, иако је препознатљив. Иконографски детаљи, распоред фигура, препознатљиве позе које заузимају купачице и општи утисак изазивају спонтано сећања на античку уметност, на ренесансу, као што је одмах уочено (Ботичелија, Тицијана³⁴) и многе друге великане, из каснијих епоха попут Енгера, Манеа, Реноара... "Може се рећи да је Шумановић у Шидијанкама наслутио уметност цитата. Ако се боље погледа положај сваке фигуре, јасно се уочава да је уметник у ткиво својих композиција унео општепознате актове чији су аутори велики мајстори светске уметности."³⁵

У потрази за правим решењем, како да што боље изрази светлост дошао је до контуре „Контуром могу јаче сунце да изразим као и јако светло.“³⁶ Из тог разлога јака, наглашена контура обавија све фигуре.

Од појављивања у јавности *Шидијанки*, протекло је више од 70 година. Од првих коментара, до данашњих дана *Шидијанке* су поделиле ликовне стручњаке у две струје. Већина у њима види велике уметничке вредности, оригиналност и визионарство Саве Шумановића. У ликовној уметности оног времена не постоје остварења са којим би се овај циклус могао директно повезати.

За разумевање уметникових визија и потреба да створи једно овакво уметничко дело, потребно је сагледати га као циклус, као целину, спознати суштину идеје, тек након тога је детаљном анализом потврдити.

Ове композиције великих димензија, уједно су и носиоци великих порука. Уметник води лични дијалог са вишевековном традицијом, старе мајсторе следи и поштује, али истовремено има потребу да настави на свој начин. Понављајући небројено пута један те исти мотив, наго женско тело, он тиме наглашава важност мотива. Наго женско тело од праисторије, од Вилендорфске Венере, појављује се као симбол плодности, продужетка врсте, исконске потребе човечанства. Улога жене је у историји цивилизације непромењива, једнако битна, а све друго су ситнице на позорници живота. Позорнице на овим композицијама имају праве кулисе, или их замењује драперија или црвени зид. Једна ситница попут потпетице на сандалама, од античких претвори их у савремене, прескочивши при том двадесетак векова. Жена је иста.

Пред подне, 1936/37 – 42. уље на платну, 249 x 189 cm ИСШ 325

³⁴ Тодор Манојловић, н.д.

³⁵ Љубица Миљковић, *Уметност ради уметника, Сава Шумановић Шидијанке*, Народни музеј, Београд, 1998.

³⁶ Сава Шумановић, н.д. стр.19.

РУСИНКА У НАРОДНОЈ НОШЊИ

Једина одступања уметника од две омиљене теме, пејзажа и акта, током првих пет година рада у Шиду, били су портрети Русинки. У периоду 1934. до 1935. године, Шумановић је насликао пет портрета, највероватније две девојке које су радиле у њиховој кући. У галерији у Шиду чувају се три. Најлепша је *Русинка у народној ношњи*. На изложби 1939. године у Београду била је веома запажена. „Шумановић је као сликар фигура највише постигао у портрету Рускиња (бт.20), који је несумњиво, једна од најбољих фигуралних слика у нашем савременом сликарству. У оквиру класичне композиције он је развио колорит, чије би елементе многи сликари одбацили као дисхармоничне и „дречеће“. Ружичасто, лила, бледо зелено или „краплак“ нису боје којима се сликари одушевљавају, па ипак, Шумановић их је довео у пригушен али сигуран склад. Те широке колористичке површине срећно су уравнотежене и у погледу формата и композиције.... Он је ту на врхунцу свога домета.“³⁷

*Велика Русинка*³⁸ представља остварење тежњи уметника, „...насликати оно што видим тако како свако види, а унети у свој рад све оно, што се сматра, највишим у сликарству, али без нападне видљивости.“³⁹ Колорит је као код пејзажа био „диктован“⁴⁰, јер је одећа модела у потпуности у складу са кодексом одевања те етничке групе. Наглашен волумен лица, такође је у складу са стварним стањем, јер је за Русинке управо карактеристичан „порцулански“ тен.

Млада девојка као да није ни позирала, већ села да предахне, а уметник је од свакодневне слике која га је инспирисала, створио врхунско уметничко дело.

Русинка у народној ношњи.

1935. уље на платну, 130 x 162,5 cm ИСШ 337

³⁷ Павле Васић, н. д. стр. 252.

У књизи инвентара галерије води се под бројем 337, *Русинка у народној ношњи*; *Велика Русинка* у:

³⁸ М. Б. Протић, Сава Шумановић, 1985. Шид, стр. 86.

³⁹ Сава Шумановић, н. д. стр. 5.

⁴⁰ Сава Шумановић, н. д. стр. 19.

ПОСЛЕДЊА САМОСТАЛНА ИЗЛОЖБА

Након паузе од једанаест година, Сава Шумановић је у септембру 1939. године у Београду, приредио 6. самосталну изложбу. Био је то најзначајнији догађај у каријери уметника. Смело је пред јавност изложио све своје радове настале у протеклом периоду. У седам дворана Новог универзитета успео је да смести 410 радова. Био је то изузетан подухват који је Шумановић у потпуности сам организовао. Поново је показао да се разликује од других уметника. Ондашњи медији поклонили су велику пажњу овом догађају. Уметник је дао неколико интервјуа, изложба је најављивана у новинама (*Време*, *Политика* и *Нова бразда*) као изузетан културни догађај. На отварању, 3. септембра говорио је угледни ликовни критичар Тодор Манојловић. Током трајања до 22. септембра, продано је више од 100 слика. Каталог који је уметник штампао поводом изложбе, представља значајан материјал за анализу личности и стваралаштва Саве Шумановића. Аутобиографски текст, који је назвао *Место предговора* представља најпоузданији извор информација о животу и намерама уметника, полазна је основа сваке даље анализе.

Поводом обележавања јубилеја изложбе, галерија у Шиду је организовала изложбу *После 70 година*, представљајући слике које су биле изложене 1939. године. Уз изложбу објављен је и каталог са потпуном анализом и обрадом документарне грађе, писама, рачуна.⁴¹ У галерији у Шиду, чува се 189 слика које су биле изложене на Новом универзитету те 1939. године.

Мртва природа, 1935. уље на платну, 81 x 60 cm ИСШ 354

⁴¹ Весна Буројевић, *После 70 година*, [каталог] Галерија слика „Сава Шумановић“ Шид, 2009.

ПЛАВА ДЕВОЈЧИЦА

Из циклуса *Дечијих ликова*, који у галерији у Шиду броји 26 слика, издваја се слика *Плава девојчица*. Њену изузетну вредност уочио је Миодраг Б. Протић и уврстио је међу дела одабрана за прву ретроспективну изложбу, 1984. године. „Одједном пуна духовна и формална синтеза, префињена скромност у знаку привидне наивности иза које стоји најдубље сликарско искуство“⁴²

Поводом изложбе слика је опремљена новим рамом и најчешће је излагана у сталној поставци галерије у Шиду. Вероватно је то разлог што се неколико девојчица препознало на овој слици. Све оне су биле плаве, лепе, румених образа, а на основу сачуваних фотографија тешко је утврдити која од њих би могла бити девојчица са слике заведене под инвентарским бројем 37.⁴³

Плава девојчица се од осталих слика из циклуса *Дечији ликови* издваја тамном позадином која још више сугерише уочену „префињеност и скромност“. У обиљу знакова који карактеришу серијал *Дечијих ликова*, издваја се наивистички приступ у самом поступку, који је без сумње намеран. Дечија наивност је једна драга особина која краси само децу и још понеког срећника. Повлачењем паралеле између сликарског поступка и саме дечије природе, сликар је на себи својствен начин то додатно истакао. Једноставност, коју М.Б. Протић објашњава „најдубљим сликарском искуством“ наглашена је одабиром линеаризма, као стилског израза и сасвим сигурно намерна, а не последица незнања или случајности. Полазна инспирација уметника био је дечији лик у психолошком смислу, конкретно, универзалност дечијег лика. Веома је важно нагласити да је уметник истовремено успео остварити изузетну сличности модела са коначним делом, што свим сликама даје особине портрета.

У оквиру 14. Меморијала Саве Шумановића, галерија је 2008. године реализовала изложбу „Дечији ликови - 1939.“ Изложбу је пратио каталог са анализом настанка циклуса и сећањима модела који су позирали уметнику.

Портрет девојчице у белој хаљини.
1939. уље на платну, 33 x 46 cm ИСШ 37

⁴² Миодраг Б. Протић, *Сава Шумановић-сликар „напретка“ и „повратка“* МСУБ, Београд, 1984. стр. 42.

⁴³ Весна Буројевић, *Дечији ликови 1939*. [каталог] Галерија слика „Сава Шумановић“ Шид, 2008. стр. 12.

АШИКОВАЊЕ НА МЕСЕЧИНИ

Слика која привлачи пажњу посетилаца галерије, *Ашиковање на месечини*, свакако припада избору дела којима се представља стваралаштво последње деценије. Успостављање дијалога између уметничког дела и посматрача један је од значајнијих критеријума вредновања дела.

Већ на први поглед она је другачија од свих у окружењу. Првенствено се разликује по теми. *Ашиковање на месечини* је једина позната слика која припада стваралаштву последње деценије, инспирисана емотивним односом младића и девојке. Линеаризам и наивизам су уметников избор за обраду теме. У слободној интерпретацији, ова слика највише асоцира на „Куварице“ које су ондашње жене везле и постављале у кухињама, најчешће изнад шпорета. На први поглед ова би слика деловала наивно, да није необичне светлости и тајанствене атмосфере. Сава Шумановић, сликар светлости, чије пејзаже обасјава сунце кроз сва годишња доба и доба дана, определио се за другу врсту светлости, за месечину. Изразити колориста, овога пута се определио за неуобичајен колористички регистар у ком доминира тамно плава боја наспрам сребрнасте боје месечине. Наоко сиромашан колорит обогаћен је руменилом на образима актера ове композиције и дискретним букетићем ружичастог цвећа. Необичним приступом и складним комбиновањем елемената уметник је ову сеоску идилу⁴⁴ претворио у емотивну причу која проналази пут до посматрача. Атмосфера која обавија слику постаје магична. Слика је жива, докле год траје дијалог између ње и посматрача.

Ашиковање на месечини.

1939. уље на платну, 60 x 80 cm ИСШ 274

⁴⁴ У Спомен збирци Павла Бељанског у Новом Саду чува се скица за ову слику, *Момак и девојка код вратница, сеоска идила*, 1938.

БЕРАЧИЦЕ

У Галерији слика „Сава Шумановић“ у Шиду, чувају се три слике *Берачица*, насликане 1942. године. На основу уобичајеног метода уметника, рада у циклусима, ове три композиције сматране су тек почетком новог циклуса, нагло прекинутог уметниковом смрћу.⁴⁵ Најчешће је истицана документарна вредност дела, као слика које су последње настале. На полеђини прве у низу уметник је записао: “Почео цртати 30.VII 42., почео уљем 3.VIII 42, почео финим бојама 5. VIII 42. по подне.” На полеђини скице за трећу слику, записао је: “на слици су 26./8.42 цинобери стабилизирани са крап-кадмиумом и мало беле У уље око 3/V. 1942. Рађена кроз месец март са два прекида скоро од 10-12 дана (круњење кукуруза и ини послови)”.

Од када је случајно откривено да се оне нижу, настављају једна на другу и да чине целину, триптих, све добија сасвим нову димензију. Триптих *Берачице* привлачи пажњу већ на први поглед својим форматом, великим бројем монументалних женских фигура у првом плану, као и неуобичајено светлим колоритом што све заједно ствара неку надреалну атмосферу. Сликао је Шумановић мотив бербе и берачица и раније. Сликао је крупне женске фигуре, композиције са више женских фигура, али никада овако. Берачице представљају јединствену појаву у његовом опусу.

Једноставан опис триптиха гласио би: Дванаест наглашено снажних младих жена берби грожђе. Већина их у рукама носи корпе пуне црног грожђа. Једна је благо издвојена и седи окренута леђима, а две клече нагнуте над корпе пуне грожђа. Босе су. Сунце сија као да је најлепши дан у јулу. У центру највеће средишње композиције, између размакнутих редова винограда простире се њива зрелог жита.

Берачице.

1942. уље на платну, 150 x 189,5 cm ИСШ 347

⁴⁵ Димитрије Башичевић, н. д. стр. 63-65.

У овом сажетом опису уочавају се јасне асоцијације на хришћанство, на симболику броја дванаест, црно грозђе, жито. Превише је симбола да би се могли занемарити. Породица Шумановић поседовала је велике винограде, сликар је бербу годинама гледао, сликао, учествовао у њој, знао све о виноградарству. Упркос томе, на овом триптиху има много одступања од реалистичког приказивања бербе. То су детаљи који истовремено указују да ова дела имају симболични садржај, и не припадају жанр сценама сеоских послова.

У стварности берба грозђа изгледа другачије. Жене су свакако учеснице у берби грозђа, али корпе носе искључиво мушкарци. Берба се одвија у септембру или чак октобру, када нико више не хода бос. Два бурета пуна грозђа су на земљи, а не на запрежним колима, јер ни данас не постоји начин да се пуна бурад подигне и превезе до места где се цеди грозђе. Нарочито је необична представа зрелог жита и грозђа истовремено, што се у природи не дешава. Непоштовање временских оквира среће се често у религиозном сликарству.

Берба у хришћанству симболично представља Страшни суд. У Шумановићевој берби учествује 12 снажних жена, као 12 апостола, које са невероватном лакоћом, као да лебде, носе корпе пуне црног грозђа, од кога се добија црно вино, а које представља крв Христову. У самом центру средишње, највеће композиције, насликао је њиву зрелог жита, од ког се прави хлеб, који се у Светој тајни претвара у тело Христово. Боса стопала берачица су чиста, као и њихове кецеље и мараме, и асоцирају на чистоћу душе. Уста су им отворена, нешто нам говоре са платна. Без наговештаја напора на лицима, погледа упртог у небо, или клечећи у молитвеном положају, Берачице се моле, моле се за спасење света, за спасење наших душа.

Берачице са корпама грозђа,
1942. уље на платну, 240 x 189,5 cm ИСШ 323

Берачице,
1942. уље на платну, 150 x 189,5 cm ИСШ 346

МОДЕЛ У АТЕЉЕУ

Уметник има само једну потребу, потребу да ствара. На самом почетку каријере Сава Шумановић је објавио текст "Сликар о сликарству". До краја живота остао је доследан тада дефинисаним ставовима о уметности и стваралачком процесу. „.....ми покушавамо стварати нови свет у границама нашег платна, који има тек толико везе са вањским што га је правио човек и што је применио својој слици оне законе који су и у козмосу.“⁴⁵

Током дуге историје уметности, многи су уметници радо сликали себе и свој радни простор. Сава Шумановић учинио је то тек неколико пута. На многобројним делима креирао је свет слике, преносећи на платно оно што својим оком сликара види, независно да ли се ради о пејзажу или некој другој теми. Неуморно је бележио своје визуелне доживљаје који се могу поредити са дневником који свакодневно води. Уместо да испишује странице он је исликавао платна. У том контексту слика *Модел у атељеу* може се схватити као једна страница дневника уметника са битним садржајем. Дозволивши поглед у свој атеље, начинио је воајера од сваког посматрача. У атељеу влада уобичајена радна атмосфера. Централно место у композицији припада моделу, девојци која лежи нага на каучу црвене боје, чиме је додатно наглашена важност модела. Недостаје јој само један детаљ, па да заиста постане најважнији део слике. Нема дефинисане црте лица, што је елиминише као носиоца садржаја слике. Модел је поновљен још једном, на платну које уметник тек ради, такође без лика. На слици постоји још једна фигура која доминира сценом. У првом плану је уметник, који окренут леђима посматрачу, слика. Фигура уметника образује дијагоналу са бојама и алатом који држи у обе руке. Тим поступком потпуно је изједначио прибор за сликање и себе, извођача. Уметник као и модел, нема лице. Њихова улога на слици је иста. Нешто друго влада овим призором. Пажљивим посматрањем на слици се уочава четири слике. Две слике су наслоњене на зид иза модела, једна урамљена доминира изнад модела, а једна је на штафелају и управо на њој уметник ради. Понављајући неколико пута, на различите начине, присуство слика на слици, уметник је једноставним ликовним поступком указао шта му је битно, односно шта сматра најважнијим. Свет слике који ствара по својој вољи, њему је најважнији. Послужио се једним иконографским детаљем да избрише сваку сумњу. Слика на штафелају, она на којој ради, урамљена је у богат, златан рам. У реалном свету, уметник никада не урамљује слику док је ствара. У свету слике, свету који уметник ствара по својој мери, све му је дозвољено.

Слика *Модел у атељеу* представља смисао живота уметника саопштен језиком којим он комуницира.

Весна Буројевић

Модел у атељеу. 1939. уље на платну, 100 x 81 cm ИСШ 181

⁴⁵ Сава Шумановић, *Сликар о сликарству*, Књижевник, Загреб, мај 1924, бр.1 стр. 20-24.

SUMMARY THE LAST DECADE

The *last decade* is the term used for Sava Sumanovic's creative work done during the period from 1932 to 1942. According to the Gallery's inventory, about 600 paintings were made during the last decade of painter's life. The *last decade* is considered to be Sumanovic's most mature work. The painter, in his full maturity, was completely occupied by brighter colour and light. Therefore, much lighter colouring dominates in all of these paintings. It's easy to recognize the perfect synthesis between Paris experience and the light of Srem. The painter had a clear aim- to find harmony of style, which is the final aim of every great artist.

After coming back from Paris, Sumanovic went on with his creative work at his home in Sid. The safety of his family home provided him with ideal working conditions. The artist found inspiration everywhere. He was especially inspired by two themes: landscapes and nude. Actually, he decided to paint in cycles. The well-known landscapes are "*Spring in the valley of St. Petka*," "*Spring in Sid's garden*," "*Streets of Sid*". The most recognizable of all the nudes is "*Women from Sid*" ("*Bathers*"). These are large format paintings and they all have the same topic- the nude female body that is more of a pose, creating in that way their own imagined rhythm. Sumanovic started this cycle with a series of individual female nudes and gradually increased the number of figures up to seven expanding the dimension of the painting as well. He used the same model for all of the figures. These paintings have the elements of classical period, renaissance and something new. Sumanovic's recurring themes of landscapes of nearby surroundings are: changes of nature in the fields and gardens around Sid, blooming trees, lonely rooftops, trees in the fields, roads, woods and streets. This motif remained dominant for the rest of his life. During *the last decade* the artist painted a series of winter landscapes as well. These paintings are masterpieces which made him recognizable.

In September 1939 Sava Sumanovic organized an independent exhibition in Belgrade. It was his sixth independent exhibition and the artist displayed 410 paintings. He managed to sell even more than a hundred paintings. For this occasion, the painter himself wrote the text for the catalogue. In the catalogue preface he explained how and why he worked. This exhibition was the author's great success. Encouraged by this success he came back to Sid and went on working with more enthusiasm. Unfortunately, he couldn't work for too long. The Second World War broke out. Sid became a part of Independent State of Croatia. In spite of the facts that the artist belonged to a respectable, well-situated family, lived and worked peacefully, he couldn't escape bad luck. On August 28th, 1942 the great artist was arrested together with 120 other people from Sid and taken to Sremska Mitrovica. There they were all executed by fascist collaborators. The artist was buried together with all the executed people in a mass grave. Only two days before he was arrested, Sumanovic had just finished three monumental canvases named "*Pickers*". "*Pickers*" was left on the artist's easel to dry up. The artist's mother, Persida Sumanovic, left a legacy of 417 of his paintings to Sid. According to a gift-contract, these paintings were placed in the artist's family house. Ten years after the painter's tragic death, the memorial art gallery "*Sava Sumanovic*" was founded and since then it has been offering visitors an opportunity to learn about Sumanovic's creative work.

Лонац са цвећем, 1938. уље на платну, 81 x 60 cm ИСШ 122

Пејзаж, 1933. уље на платну, 81 x 60 cm ИСШ 91

Пејзаж, 1934. уље на платну, 81 x 60 cm ИСШ 86

Позна јесен, 1934. уље на платну, 81 x 60 cm ИСШ 103

Сеоска кућа, 1932. уље на платну, 81 x 60 cm ИСШ 96

Стрма сеоска улица, 1934. уље на платну, 81 x 60 cm ИСШ 89

Пролеће у шидским баштама, 1934. уље на платну, 92 x 73 cm ИСШ 149

Пред пролеће, 1934. уље на платну, 80 x 60 cm ИСШ 245

Зелена равница, 1935. уље на платну, 81 x 60 cm ИСШ 85

Илочки друм зими, 1942. уље на платну, 81 x 99 cm ИСШ 130

Предео из Срема, 1934. уље на платну, 81 x 60 cm ИСШ 99

Покошена ливада, 1942. уље на платну, 81 x 60 cm ИСШ 125

Равница, 1942. уље на платну, 81 x 60 cm ИСШ 110

Пролеће, 1941. уље на платну, 92 x 73 cm ИСШ 298

Пејзаж из околине Шида, 1942. уље на платну, 80 x 60 cm ИСШ 244

Долина „Кукавице“ 1938. уље на платну, 99 x 81 cm ИСШ 138

Стара трешња, 1938. уље на платну, 92 x 73 cm ИСШ 153

Вече у пољу, 1938. уље на платну, 80 x 60 cm ИСШ 288

Улица у Шиду, 1939. уље на платну, 65 x 54 cm ИСШ 60

Зимски пејзаж, 1939. уље на платну, 81 x 59 cm ИСШ 214

Мотив из Осијека, 1941. уље на платну, 81 x 60 cm ИСШ 117

Липова алеја, 1941. уље на платну, 60 x 80 cm ИСШ 290

Шид у зиму, 1941. уље на платну, 80 x 60 cm ИСШ 253

Шидска црква, 1940. уље на платну, 81 x 100 cm ИСШ 178

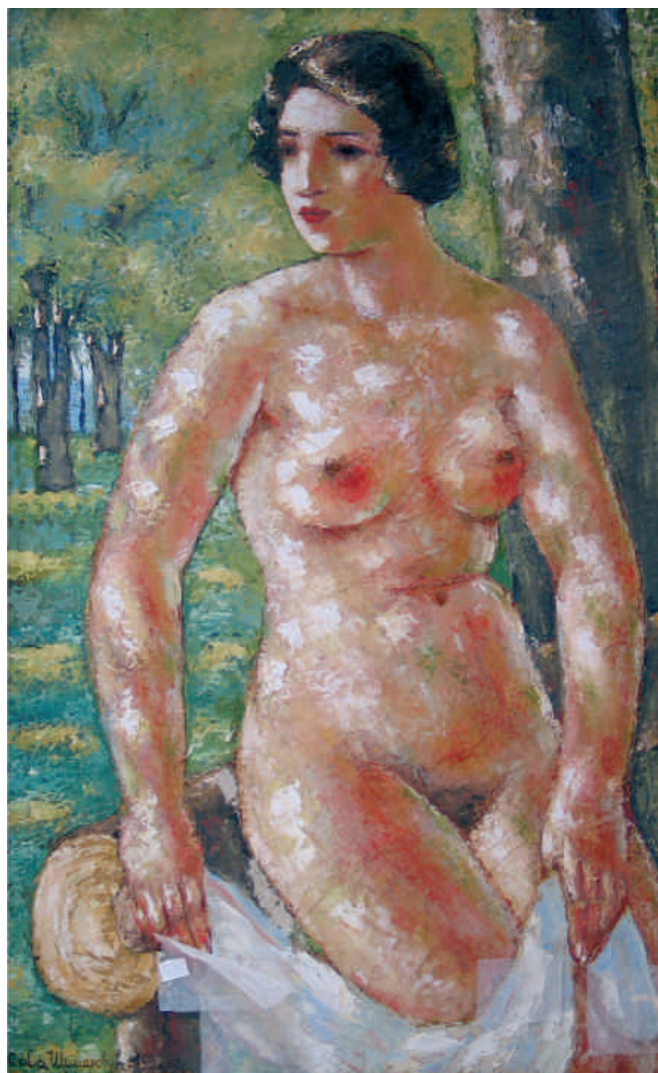
Липе на станици у Шиду, 1940. уље на платну, 80 x 60 cm ИСШ 296

Сеоска улица са дрворедима,
1933. уље на платну, 60 X 81 cm ИСШ 92

Шидска улица у снегу, 1940. уље на платну, 92 x 73 cm ИСШ 295

Женски акт – седећи, 1932/34. уље на платну, 81 x 130 cm ИСШ 71

Полулежећи женски акт на дивану, 1934. уље на платну, 99 x 81 cm ИСШ 142

Јабуре у сребрној чинији, 1939. уље на платну, 54 x 65 cm ИСШ 159

Евенке (Евенке), 1939. уље на платну, 129 x 161 cm ИСШ 209

ПОСЛЕДЊА ДЕЦЕНИЈА

Издавач Галерија слика „Сава Шумановић“ Шид
Светог Саве 7, Шид, тел. /факс 022/712-614, тел. 022/716-825
e-mail: info@savasumanovic.com

За издавача

Радован Сремац в д директора

Аутори текста

Весна Буројевић

Рецензија

Др Јасна Јованов

Лектор

Љиљана Лукић

Превод

Анђелка Радосављевић

Дизајн

Далибор Огризовић

Штампа

ГИП „Илијанум“

Тираж

2000

Место и година издања

Шид, 2011.

CIP- Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад
069.51(497.113 Šid):75(083.824)

БУРОЈЕВИЋ, Весна

Пут до слике / [аутори изложбе Весна Буројевић, Љубица
Јукић; дизајн Далибор Огризовић; превод резимеа Анђелка
Радосављевић]. – Шид: Галерија слика “Сава Шумановић”,
2010 (Шид: ГИП Илијанум). – 40 стр. : илустр. ; 25cm

Тираж 2.000. – Summary.

ISBN 978-86-87699-06-9

1. Јукић, Љубица [аутор изложбе]

а) Галерија слика “Сава Шумановић” (Шид). Изложбени каталози

COBISS.SR-ID 255767559

Радно време

08-18 часова

суботом, недељом и празником од 09-15 часова

Светог Саве 7, Шид

Контакт тел. /факс 022/712-614, тел. 022/716-825

e-mail: info@savasumanovic.com

Галерија слика
„Сава Шумановић“ Шид

Шид, Светог Саве 7
Тел./факс: 022/ 712-614

E-mail: info@savasumanovic.com
www.savasumanovic.com